

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ГОРГО ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 005.334:631.11 (477)

**УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент
Михайлов Сергій Іванович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри менеджменту
ім. проф. Й. С. Завадського

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гудзь Олена Євгенівна,
Державний університет телекомунікацій,
завідувач кафедри менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Шепель Тетяна Павлівна,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
доцент кафедри обліку та аналізу

Захист відбудеться «15» листопада 2019 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано «11» жовтня 2019 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Гоголя

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Позитивні тренди діяльності сільськогосподарських підприємств протягом останніх років демонструють прогресивні структурні зміни з ознаками стабілізації. Водночас слід відмітити брак достатнього запасу стійкості й адаптивності більшості сільськогосподарських підприємств до раптових негативних коливань, спричинених дефіцитом державного бюджету, ліквідацією значної кількості банківських установ, інтенсивною урбанізацією та зростанням міського населення, глобальними змінами в навколишньому середовищі, активізацією інфляційних процесів, ціновими та структурними диспропорціями, зменшенням рівня платоспроможності населення, незбалансованістю процесів розширеного відтворення, високим рівнем безробіття тощо. Зазначене зумовлює нездатність сільськогосподарських підприємств адекватно протидіяти сучасним викликам. Це вимагає поглибленого дослідження нагальних проблем управління ризиками та обґрунтування якісно нових теоретико-методичних підходів і практичного інструментарію їх розв'язання в сучасних умовах з урахуванням галузевих особливостей функціонування сільськогосподарських підприємств.

Вагомим надбанням щодо глибокого осмислення сучасних теоретико-методичних засад управління сільськогосподарськими підприємствами в контексті управління ризиками і формування концепції ризикозахищеності є розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: І. Балабанова, К. Балдіна, Т. Бартона, Г. Великоіваненка, П. Верченка, В. Вітлінського, Н. Внукової, В. Галушка, М. Голованенка, В. Горьового, Б. Грабовецького, В. Гранатурова, О. Гудзинського, О. Гудзь, А. Діброви, О. Єрмакова, М. Ільчука, Р. Качалова, С. Кваші, О. Ковтун, Я. Ларіної, А. Мура, С. Михайлова, Л. Могильної, Т. Мостенської, Ф. Найта, С. Наконечного, Дж. Пікфорда, Н. Резнік, І. Свиноуса, Т. Семенютіної, А. Сігайова, А. Скрипника, Є. Ходаківського, Г. Чернової, Т. Шепель, Л. Шинкарук та інших науковців-дослідників.

Високо оцінюючи внесок науковців у формування теоретичних і методичних засад управління ризиками сільськогосподарських підприємств, все ж зауважимо, що в сьгоднішніх мінливих умовах господарювання, потребують подальшого розвитку наявні методичні підходи до побудови карти ризиків і до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств, методичний інструментарій щодо квантифікації ризиків, стратегічні орієнтири управління ризиками сільськогосподарських підприємств тощо. Усе вищезазначене обумовило вибір теми дисертації, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, логіку побудови та викладу її результатів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Розробка теорії і методології формування системи менеджменту в умовах інституціонально-структурної трансформації економіки України» (номер державної реєстрації 0107U004874), в межах якої здобувачем

обґрунтовано теоретичні аспекти та запропоновано практичні рекомендації з управління ризиками сільськогосподарських підприємств.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертації – обґрунтувати теоретико-методичні підходи та розробити практичні рекомендації щодо удосконалення управління ризиками сільськогосподарських підприємств.

Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких завдань:

- з'ясувати економічну сутність і поглибити розуміння змістового наповнення категорії «ризик» як об'єкта управління та виявити особливості і визначити завдання управління ризиками сільськогосподарських підприємств;

- узагальнити та удосконалити методичні підходи до побудови карти ризиків сільськогосподарських підприємств;

- здійснити діагностику ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств у деформаційних реаліях сьогодення та оцінити вплив основних ризикоформуєчих чинників на їх діяльність;

- визначити результативність використання стратегічного набору управління ризиками сільськогосподарських підприємств;

- удосконалити наукові підходи до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств;

- запропонувати методичний інструментарій щодо квантифікації ризиків сільськогосподарських підприємств для прийняття ефективних управлінських рішень;

- обґрунтувати стратегічні орієнтири управління ризиками сільськогосподарських підприємств для підвищення їх ризикозахищеності.

Об'єкт дослідження – процес управління ризиками сільськогосподарських підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні засади управління ризиками сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних явищ і процесів, фундаментальні положення економічної науки, загальнонаукові принципи та положення сучасної ризикології, праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені проблемам управління ризиками.

Для вирішення поставлених у дисертації завдань було використано методи: теоретичного аналізу та синтезу – для вивчення економічної сутності, змістового наповнення та ідентифікації категорії «ризик»; монографічний – у процесі аналізу наукової літератури з досліджуваної тематики для глибокого і всебічного вивчення окремих явищ; порівняльного аналізу – для здійснення діагностики ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств та виявлення основних ризикоформуєчих чинників; соціологічний – під час проведення анкетування управлінського персоналу сільськогосподарських підприємств; експертних оцінок – у процесі обробки результатів соціологічного опитування та визначення сукупності критеріальних характеристик і комплексності відібраних кількісних і якісних індикаторів ризику; математичного моделювання – під час проведення модульної сегментації ризиків і побудови моделі суми нарощення інвестицій сільськогосподарських

підприємств з урахуванням ризикової складової; диференційного обчислення та функціонального аналізу – для дослідження функції грошових потоків у часі з урахуванням ступеня ризику; графічний – для відображення алгоритму управління ризиками; абстрактно-логічний та діалектичний – у процесі теоретичних узагальнень і формування висновків.

Інформаційною базою проведених досліджень слугували нормативно-правові акти, матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, аналітична інформація з наукових фахових видань, бухгалтерська та фінансова звітність сільськогосподарських підприємств, дані незалежних експертів, ресурси інформаційної мережі Internet та результати власних досліджень і розрахунків автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні й поглибленні теоретичних і методичних підходів, розробленні практичних рекомендацій, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо удосконалення управління ризиками сільськогосподарських підприємств. Найбільш вагомими науковими результатами, які мають елементи наукової новизни і практичну цінність, є такі:

удосконалено:

– методичні підходи до побудови карти ризиків сільськогосподарських підприємств, які на ієрархічній мультимірній основі враховують джерела генерування ризиків і дозволяють більш точно виявити й ідентифікувати внутрішні та зовнішні латентні ризики і загрози прямого й опосередкованого нелінійного впливу, що дає змогу прогнозувати вплив мікро- та макросередовища на рівень ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств з урахуванням їх економічних інтересів, завдань і специфіки функціонування;

– наукові підходи до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств як компаса конгруентності епіцентрів асиметричних коливань гнучкості ризикозахищеності на основі врахування ресурсних, фінансових, компетентнісних та часових обмежень, причинно-наслідкових зовнішніх і внутрішніх чинників, організаційного дизайну та наочно ілюструє взаємозв'язки і надійність заходів щодо гнучкості можливих сценаріїв управління ризиками, здатних своєчасно реагувати на різноманітні загрози й виклики;

– методичний інструментарій щодо квантифікації ризиків сільськогосподарських підприємств, який ґрунтується на модульній сегментації ризиків, поєднанні можливостей екстраполяції квалідретрії та моделювання, враховує особливості функціонування сільськогосподарських підприємств, ризикоформуючих чинників, конфлікти інтересів різних контактних аудиторій, дисбаланси управлінських повноважень, зниження керованості та сприяє фільтрації й вибору ефективних управлінських рішень, послідовності й комбінації управлінських заходів, які стають дієвим інструментом розроблення альтернативних сценаріїв щодо організаційних та інформаційно-комунікаційних трансформацій;

набули подальшого розвитку:

– обґрунтування економічної сутності, змістового наповнення та ідентифікації категорії «ризик» як об'єкта управління на засадах евристичного потенціалу і пізнавальних можливостей інтегрального наукового підходу з виявленням його суттєвих ознак, типологізації, джерел виникнення та конститутивних характеристик з урахуванням їх взаємозв'язків і взаємодії, що сприяє удосконаленню управління ризиками сільськогосподарських підприємств;

– система критеріїв та індикаторів результативності використання стратегічного набору управління ризиками сільськогосподарських підприємств, що розроблена на основі уточнення стимулюючого і гальмуючого впливу основних ризикоформуєчих чинників з урахуванням сучасних тенденцій розвитку, що сприяє пошуку оптимальної стратегічної альтернативи багатоканальної ризикозахисності та вмотивовує об'єктивну можливість використання різних ефективних моделей, технологій та інструментів;

– методичні підходи до здійснення діагностики ризикозахисності сільськогосподарських підприємств, особливістю яких є розмежування рівнів ризикозахисності та виявлення основних ризикоформуєчих чинників на основі сукупності критеріальних характеристик і комплексності відібраних кількісних і якісних індикаторів, що дають змогу осмислити ризикові процеси й спрогнозувати їх розвиток;

– стратегічні орієнтири управління ризиками сільськогосподарських підприємств як мотиваційно-спонукальні домінанти підвищення їх ризикозахисності, що базуються на креативному синтезі системного, ціннісного, ситуаційного, компетентнісного процесного, функціонального, поведінкового, інноваційного та проектного підходів, що дасть змогу оперативно й адекватно мінімізувати ризики відповідно до обраної стратегічної поведінки та забезпечить досягнення максимальної прибутковості й ефективності діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та поглибленні методологічних підходів до управління ризиками сільськогосподарських підприємств і можливості використання запропонованих здобувачем стратегічних орієнтирів управління ризиками з метою підвищення ризикозахисності сільськогосподарських підприємств. Висновки та пропозиції результатів дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування у діяльності окремих сільськогосподарських підприємств і закладів освіти.

Розроблену здобувачем модель нарощення суми інвестицій для опису ступеня ризику, розподіленого у часі, прийнято до впровадження у ПрАТ «Дашківці» та ТОВ «Агріс», що забезпечує підвищення показників ефективності їх діяльності. Результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України під час викладання дисципліни «Управління ризиками та економічною безпекою».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Викладені наукові положення, рекомендації, пропозиції,

що виносяться на захист, є результатом власних досліджень та авторських здобутків. Опубліковані наукові праці є самостійними розробками і відображають основний зміст дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні пропозиції, що містяться у дисертації, доповідалися та обговорювалися на: III Міжнародній науково-практичній конференції «Управлінські науки в сучасному світі» (м. Київ, 2016 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» (м. Одеса, 2017 р.); XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права» (м. Полтава, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, управління та права: теорія і практика» (м. Полтава, 2018 р.); науково-практичній конференції «Сучасні наукові погляди на економічний розвиток країни» (м. Хмельницький, 2019 р.); науково-практичній конференції «Ефективне управління економікою: теорія і практика» (м. Рівне, 2019 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено в 11 наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 5 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 228 сторінок. Робота містить 31 таблицю та 41 рисунок. Список використаних джерел налічує 181 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи наукового дослідження, сформульовано положення наукової новизни та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації, окреслено особистий внесок здобувача.

У першому розділі **«Теоретичний базис управління ризиками сільськогосподарських підприємств»** з'ясовано економічну сутність і поглиблено розуміння змістового наповнення категорії «ризик» як об'єкта управління, виявлено особливості та визначено завдання управління ризиками сільськогосподарських підприємств, узагальнено та удосконалено методичні підходи до побудови карти ризиків.

Встановлено, що управління ризиками сільськогосподарського підприємства – це цілісна система взаємопов'язаних елементів, що відображає процеси, спрямовані на діагностику, превенцію, нейтралізацію та мінімізацію

ризиків і джерел їх генерування на всіх ієрархічних рівнях управлінського впливу.

На підставі узагальнення та систематизації наукових поглядів було виокремлено різні підходи до розуміння ризиків, зокрема імовірнісний, органічний, цільовий, затратний тощо. Визначено, що в сучасних умовах пріоритетним щодо розуміння ризику є інтегральний підхід, який дає змогу врахувати багато безпосередньо неспівставних показників, що визначають індикатори ризику та враховують багатозмістовність цього поняття. Ризик доцільно розглядати не тільки в контексті негативного впливу на фінансові результати підприємницької діяльності, а й у площині ймовірнісних відхилень від планованого ходу подій та можливості нарощення ціннісних показників сільськогосподарського підприємства, які у майбутньому визначатимуть приріст його ефективності. Тобто ризик є комплексним показником, основним ризикоформуєчим чинником якого в сільському господарстві є природно-кліматичні умови, що, своєю чергою, зумовлює нерівномірність прояву інших чинників та ускладнює пошук універсальних методів управління ризиками. Встановлено, що для своєчасного дієвого попередження розвитку ризикових процесів та явищ в сільськогосподарських підприємствах необхідно проводити виявлення, ідентифікацію, аналіз та оцінку ризиків, для чого доцільно здійснювати побудову карти ризиків на ієрархічній мультимірній основі з урахуванням індивідуальних особливостей функціонування (рис. 1).

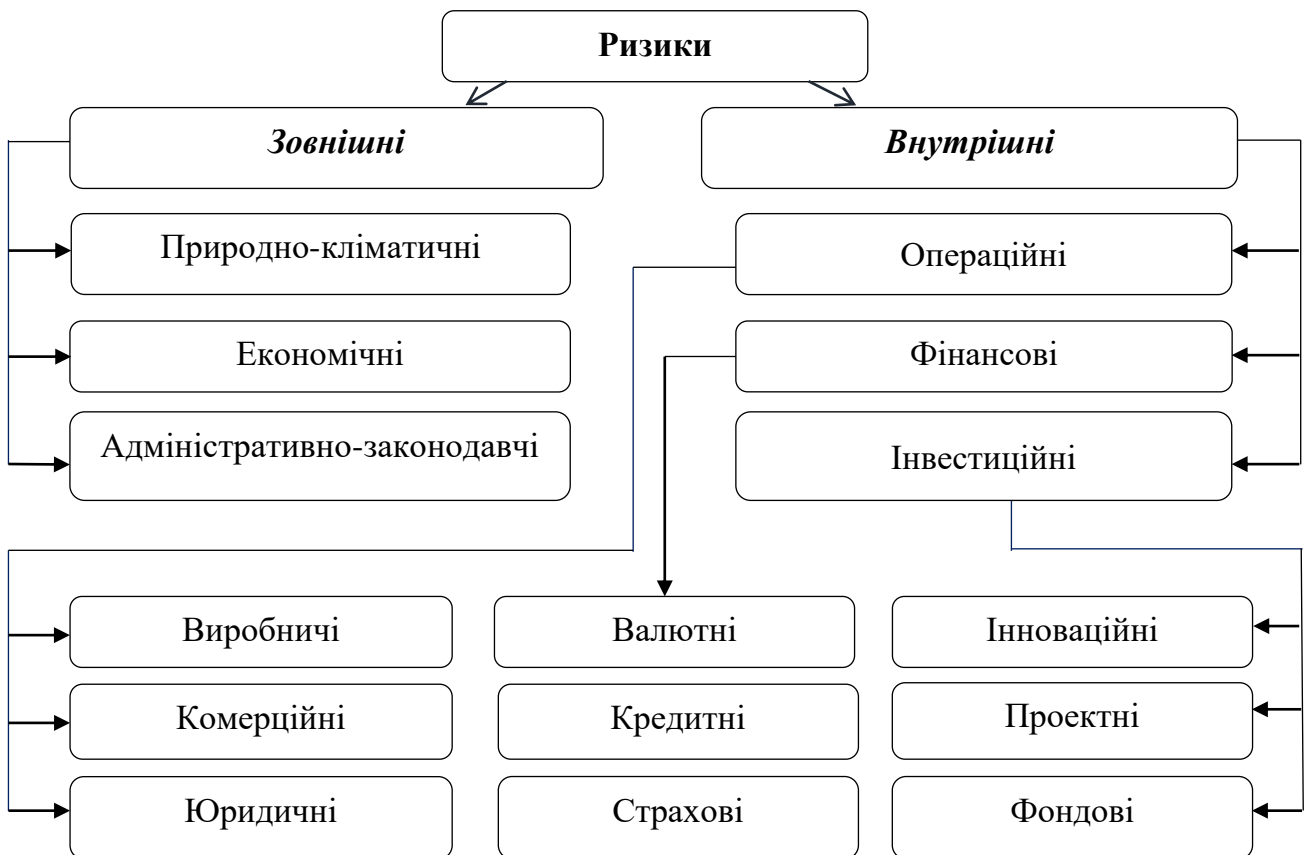

Рис. 1. Узагальнена карта ризиків сільськогосподарських підприємств*
Примітка. *Розроблено автором

Карта ризиків дозволяє визначити місце і роль конкретного ризику щодо діяльності сільськогосподарського підприємства та створює передумови для ефективного управління ним. На основі карти ризиків синтезовано та обґрунтовано основні чинники, які зумовлюють ризик у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств, за джерелами їх виникнення (табл. 1).

Таблиця 1

**Ризикоформуючі чинники
у діяльності сільськогосподарських підприємств***

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
<i>Прямого впливу</i>	<i>Об'єктивні</i>	<i>Опосередкованого впливу</i>
Природно-кліматичні явища (геологічні, кліматичні, біологічні, екологічні)	- географічна локація виробничих потужностей підприємства; - забезпеченість підприємства ресурсами та ефективність їх використання; - розроблення, впровадження нових технологій, інноваційних рішень тощо;	Глобальні зміни клімату
Законодавча політика держави у сфері ведення сільського господарства	- рівень прибутковості підприємства; - якість і конкурентоспроможність продукції; - продуктивність праці; - система оплати праці; - непередбачені зміни у процесі ведення господарської діяльності;	Непередбачені зміни у міжнародних відносинах
Нестабільність економічної (фінансової, податкової тощо) політики	- недотримання положень стратегії розвитку, тактичного й оперативного планування, або їх відсутність; - недостатність бізнес-інформації на підприємстві; - незахищеність бізнес-процесів	Політична ситуація в країні
Новітні технології	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО	Науково-технічна революція
Непередбачені дії органів державної влади та місцевого самоврядування	- недостатня пристосованість (маневреність) підприємства до змін ринкового середовища; - помилки під час прийняття та реалізації управлінських і виробничих рішень;	Непередбачені зміни економічної ситуації в країні, регіоні, галузі
Зміна кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринків	- помилки під час ідентифікації ризиків та реалізації стратегій управління; - неефективна робота управлінської та інших служб;	Непередбачені дії міжнародних ключових гравців на ринку
Вплив конкурентного середовища на ринку	- якість і рівень маркетингової діяльності; - інтелектуальний потенціал, рівень професійного досвіду, рівень і якість знань, компетентність управлінських кадрів та інших фахівців; - система індивідуальних інтересів і мотивації у ділових ситуаціях	
Зміни у відносинах з діловими партнерами	<i>Суб'єктивні</i>	Аналітична інформація про стан ринку
	Внутрішні чинники	

Примітка. *Розроблено автором

Встановлено, що для ефективного функціонування сільськогосподарського підприємства необхідно постійно вивчати ризикоформуючі чинники, вчасно ідентифікувати та комплексно оцінювати ризики, пов'язані зі специфікою його діяльності, та на основі результатів оцінки приймати рішення про оптимальний варіант управління ними.

Здійснено порівняльну характеристику методів кількісної оцінки ризиків за різних умов застосування та впливу різноманітних ризикоформуючих чинників. Рекомендовано під час вибору конкретної методики аналізу ризиків керуватися призначенням їх оцінки, яка визначається відповідно до мети управлінського рішення, можливість досягнення якої необхідно перевірити.

Обґрунтовано послідовність етапів управління ризиками, яка включає: побудову карти ризиків, діагностику ризикозахищеності, оцінку впливу ризикоформуючих чинників, розроблення ризик-профілю, обрання стратегічного набору управління ризиками та постійний контроль і моніторинг для забезпечення гнучкості ризикозахищеності сільськогосподарського підприємства.

У другому розділі «Сучасний стан управління ризиками сільськогосподарських підприємств» здійснено діагностику ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств у деформаційних реаліях сьогодення, оцінено вплив основних ризикоформуючих чинників на їх діяльність і визначено результативність використання стратегічного набору управління ризиками сільськогосподарських підприємств.

Дослідження сучасного стану управління ризиками здійснювалися на основі інформації про діяльність 348 сільськогосподарських підприємств у дев'яти областях України.

Експертами в дослідженні виступили керівники (28 % опитаних) та головні агрономи (72 % опитаних) великих і середніх сільськогосподарських підприємств. Структура простої випадкової вибірки у дослідженні максимально збігається зі структурою генеральної сукупності опитаних за основними характеристиками відбору, тобто є репрезентативною. Розмір вибірки (n) розраховувався за формулою (1):

$$n = \frac{\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}}{1 + \left(\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2 N}\right)}, \quad (1)$$

де N – загальна чисельність великих і середніх сільськогосподарських підприємств (генеральна сукупність); e – межа похибки (5 % у дослідженні); z – рівень достовірності (за 95 % у дослідженні = 1,96); p – відсоткове значення (0,5, оскільки опитування проводиться вперше).

Для поглибленого аналізу було обрано дев'ять сільськогосподарських підприємств (ТОВ «Степанки», СФГ «Кондор», ТОВ «Агрофірма «Київська», ПрАТ «Дашківці», СТОВ «Надія», ТОВ НВА «Перлина Поділля», ТОВ «Поділля», ТОВ «Агріс», СФГ «Дослідне»).

Виявлено тенденцію до зменшення кількості сільськогосподарських підприємств в Україні за останні п'ять років і зменшення обсягу виробництва основних сільськогосподарських культур в окремих областях. Параметри

коливання виробництва зернових і зернобобових (від 1,20 у Хмельницькій області до 1,65 у Київській) підтверджують високу ризиковість діяльності сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка обсягів виробництва зернових і зернобобових
у досліджуваних областях, тис. ц**

Область	Рік					Мах відхилення
	2014	2015	2016	2017	2018	
Вінницька	32315,9	29659,1	41194,8	29436,8	38430,5	1,40
Київська	24022,6	20682,7	23284,2	16853,4	27906,6	1,65
Полтавська	34452,9	36751,3	30712,7	26026,0	40380,2	1,55
Сумська	26618,4	26548,3	19325,4	21520,4	29753,0	1,54
Тернопільська	15674,6	15012,2	16069,0	15467,0	18387,7	1,22
Харківська	31853,0	30982,5	25644,2	26818,1	27051,1	1,24
Хмельницька	22067,9	22473,7	23139,7	21365,9	25728,8	1,20
Черкаська	27324,2	27292,6	27811,8	19594,9	30453,2	1,55
Чернігівська	27847,9	23946,4	20011,4	20766,8	32037,9	1,60

Примітка. *Складено автором за даними Державної служби статистики України

З метою діагностики ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств у нестабільних умовах сьогодення та визначення ризико-формуєчих чинників було здійснено анкетування (348 респондентів у дев'яти областях України) з використанням методу Дельфі. Частка кожної області склала пропорційний показник у межах 11 % до генеральної сукупності.

На основі кваліфікації ризиків досліджуваних сільськогосподарських підприємств, проведеної на підставі запропонованої карти ризиків за допомогою визначення коефіцієнта конкордації, встановлено, що найвпливовішим ризиком є природно-кліматичні умови (6 ранг) – оцінка 95 % респондентів. Наступними є операційні, виробничі і комерційні (5 ранг) – узгодженість думок 65 % респондентів. Визначення вагомості впливу фінансового та економічного ризиків склало 45 та 42 % відповідно (4 ранг). За останні кілька років досить гостро постала проблема виникнення кібер-ризиків, обумовлена процесами глобалізації та діджиталізації, і поряд із інвестиційними ризиками, 20 % опитуваних визначили вагомість впливу кібер-ризиків на діяльність сільськогосподарських підприємств (3 ранг). Найменший вплив здійснюють інші (індивідуальні) внутрішні ризики, адміністративно-законодавчий та інституційні – згідно з оцінкою близько 12 % усіх опитаних (2 та 1 ранги відповідно) (рис. 2).

Визначено, що рівень ризику діяльності сільськогосподарських підприємств за емпіричною шкалою, розробленою колективом вчених під керівництвом Т. Бачкаї, високий – 0,6. Важливою складовою системи управління підприємствами є управління ризиками (рис. 3).

У процесі дослідження виявлено, що відбуваються коливання кількісних та якісних характеристик діяльності сільськогосподарських підприємств, демонструються позитивні та руйнівні тренди, тому управління їх ризиками

має орієнтуватися на: неочікувані деформації зовнішнього та внутрішнього середовища; ефективне використання фінансових і матеріальних ресурсів; пошук потенційних резервів і можливостей; стратегічну перспективу розвитку; нівелювання ризиків; підвищення ефективності діяльності; дієве інфокомунікаційне забезпечення. Запропонований підхід до здійснення діагностики ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств буде корисним для вітчизняних підприємств, сприятиме мінімізації їх ризиків та підвищенню результативності управлінських рішень.

Рис. 2. Ієрархія ризиків, які впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств*

Примітка. *Власні дослідження

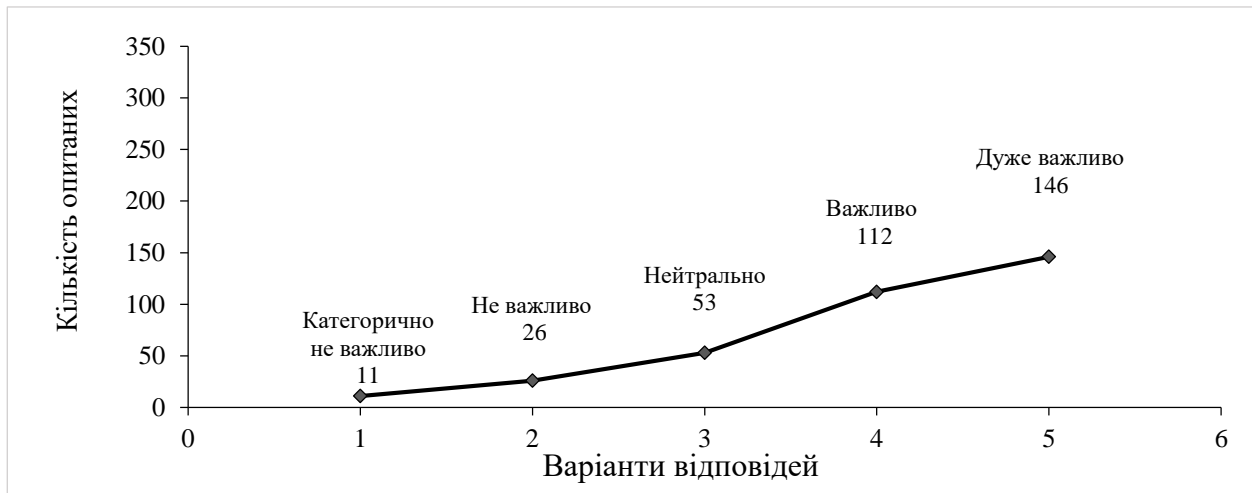

Рис. 3. Рейтинг важливості управління ризиками у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах за шкалою Лайкерта*

Примітка. *Власні дослідження

У дисертації запропоновано систему критеріїв та індикаторів ефективності використання стратегічного набору управління ризиками сільськогосподарських підприємств. За результатами групування досліджуваних сільськогосподарських підприємств за варіантом вибору

стратегії управління ризиками, встановлено, що 19 % підприємств обирають обережну стратегію управління ризиками; 42 % – зважену, а 39 % – ризиковану. Враховуючи специфіку функціонування, досліджувані сільськогосподарські підприємства надають перевагу таким стратегічним наборам впливу на ризик: 44 % обирають систему запобігання, або уникнення ризиків; 16 % застосовують прийоми збереження/прийняття ризику; 15 % використовують засоби зниження ризику (диверсифікація, хеджування); 12 % здійснюють управління ризиками шляхом перерозподілу частки відповідальності за ризик на всіх учасників господарської діяльності; 11 % підприємств передають ризик (страхування); 2 % ігнорують ризик.

Проведений аналіз вказує на те, що в сільськогосподарських підприємствах ризик-менеджмент як специфічний вид діяльності ще не набув широкого поширення. Результати комплексної експертної оцінки ризиків та ступеня їх впливу на діяльність досліджуваних підприємств доводять, що квантифікація ризиків та розроблення індивідуального ризик-профілю підприємства суттєво нівелюють загрозу ризикозахищеності. Доведено, що формування системи управління ризиками підприємства, що враховує індивідуальні особливості функціонування, джерела виникнення ризику, його прояви та ступінь впливу, створює адаптивність ризикозахищеності.

У третьому розділі **«Пріоритетні напрями удосконалення управління ризиками в сільськогосподарських підприємствах»** удосконалено наукові підходи до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств, запропоновано методичний інструментарій щодо квантифікації ризиків для прийняття ефективних управлінських рішень та обґрунтовано стратегічні орієнтири управління ризиками для підвищення ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств.

У процесі дослідження узагальнено наукові підходи до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств. Доведено доцільність врахування особливостей підприємства (географічна локація, організаційна структура, розмір, форма власності та господарювання тощо) у процесі прийняття рішення щодо управління ризиками, а також ступінь впливу ризикоформуючих чинників на його діяльність.

Розроблено загальну концепцію формування системи управління ризиками підприємства, кінцевою метою якої є забезпечення його стійкого функціонування (рис. 4). Така концепція дає змогу сформулювати оптимальну стратегію управління ризиком та визначити прийоми ризик-менеджменту, необхідні для цільового впливу на ризик.

Нині діяльність будь-якого сільськогосподарського підприємства супроводжується імовірністю виникнення і розвитку кризових процесів, що зумовлює необхідність удосконалення методичного інструментарію щодо квантифікації ризиків для прийняття ефективних управлінських рішень. Встановлено, що застосування класичної моделі оцінки грошей з урахуванням факторів ризику з позиції аналізу функції комплексної змінної для прийняття виважених управлінських рішень повинно включати ризиковий градієнт за часом.

Рис. 4. Концепція формування системи управління ризиками сільсько-господарського підприємства*

Примітка. *Розроблено автором

Розроблено модель нарощення суми інвестицій із використанням комплексної змінної для опису ступеня ризику, розподіленого в часі, яка дає змогу прогнозувати грошовий потік від виробничої діяльності сільсько-господарських підприємств:

$$FV = PV * p^t * (\cos \alpha t + \sin \alpha t), \quad (2)$$

де FV – майбутня вартість інвестицій; PV – початкова сума інвестицій; t – кількість періодів – ітерацій виробничого циклу; p – модуль комплексного числа; α – аргумент (фаза) комплексного числа.

Проаналізовано дійсну компоненту, яка показує очікувану суму приросту первісної інвестиції після t циклів (у дослідженні – виробничих циклів або сезонів) і комплексну складову величину, модуль якої може бути інтерпретований як ступінь суми прихованого недооціненого ризику та ризику, що визначається.

Під час аналізу властивостей функції нарощення інвестицій є можливість регулювати реальну частину – маржинальний прибуток підприємства – та уявну частину – сумарний інвестиційний виробничий ризик, стохастичний елемент, що змінюється в часі. Розроблену модель апробовано у процесі господарської діяльності ПрАТ «Дашківці» та ТОВ «Агріс».

З використанням програмного забезпечення RStudio, ввівши вихідні дані інвестиційного проекту ПрАТ «Дашківці» з вирощування пшениці озимої, відповідальний за прийняття управлінського рішення (для досліджуваного господарства – керівник) отримує поквартальний прогноз руху коштів з урахуванням ступеня очікуваного ризику (рис. 5).

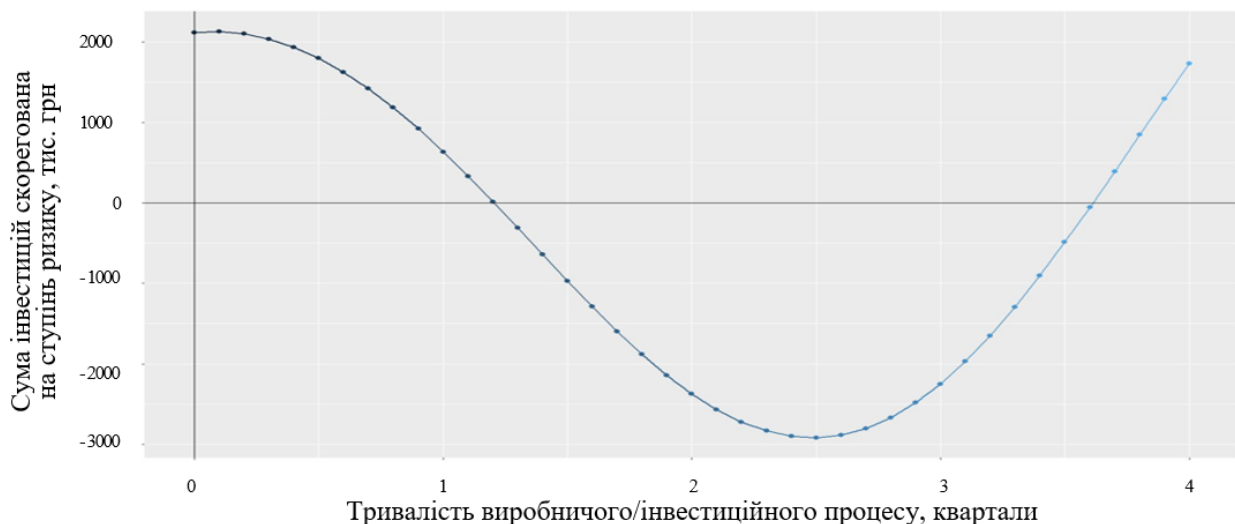

Рис. 5. Зміна вартості первинної інвестиції у часі, спрямованої на вирощування пшениці озимої, з урахуванням ступеня ризику, 2018 р.*

Примітка. *Розрахунки автора (графік складено з використанням програмного забезпечення RStudio)

Маючи підготовлений аналітичний матеріал за інвестиційним проектом, керівник у будь-який час буде готовим до коригування виробничого процесу і компенсації можливого настання ризику.

Для підтвердження універсальності застосування розробленої моделі її було впроваджено у ТОВ «Агріс» та отримано поквартальний прогноз руху інвестицій, спрямованих на вирощування пшениці озимої, кукурудзи на зерно, соняшнику та сої з урахуванням ступеня очікуваного ризику у 2019 р.

Володіючи інформацією про розмір посівних площ під визначені культури в ТОВ «Агріс» та прогнозу собівартість їх вирощування з розрахунку на 1 га, із застосуванням розробленої моделі спрогнозовано поквартальний (у межах 2019–2020 маркетингового року) рух коштів, спрямованих на вирощування запланованих культур у 2020 році, з урахуванням ступеня очікуваного ризику (рис. 6).

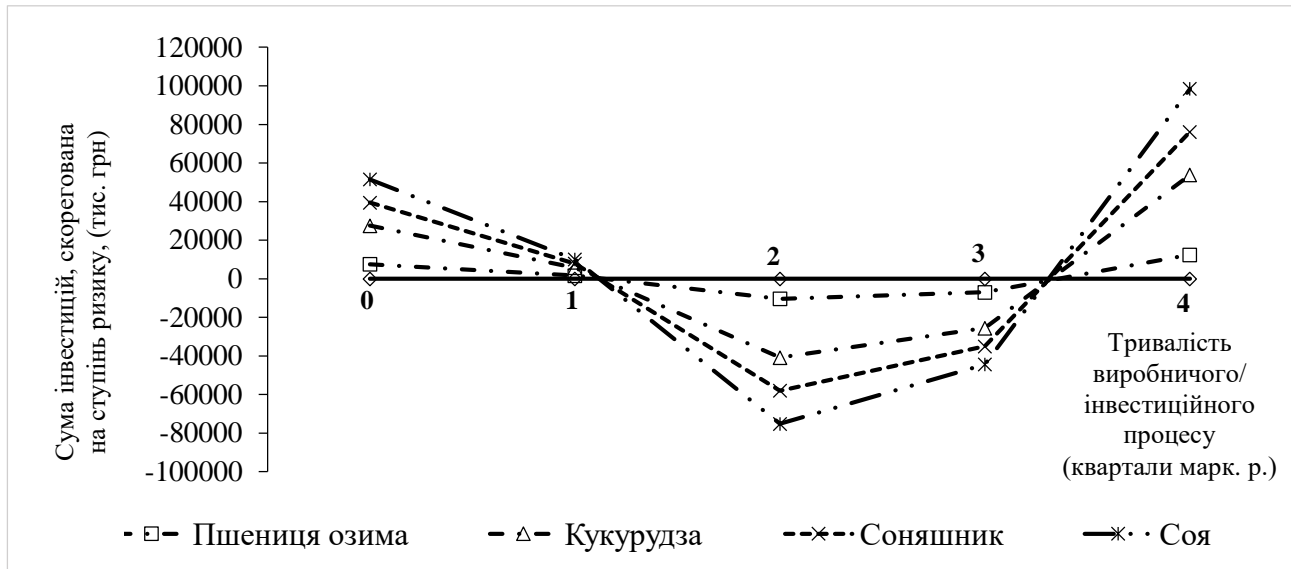

Рис. 6. Прогнозна зміна вартості первинної інвестиції в часі, спрямованої на вирощування пшениці озимої, кукурудзи на зерно, соняшнику та сої у ТОВ «Агріс», з урахуванням ступеня ризику, 2020 р.*

Примітка. *Побудовано автором (з використанням програмного забезпечення RStudio)

За результатами аналізу звітної документації ТОВ «Агріс» було отримано дані залежності врожайності озимої пшениці (a_{ij}) від норм висіву (x_j) в різні роки (P_j) (табл. 3). Як видно з розрахунків та даних табл. 3, оптимальною стратегією поведінки управлінського персоналу ТОВ «Агріс» у процесі прийняття ефективного управлінського рішення щодо вибору норми висіву озимої пшениці у плановий період в умовах невизначеності та ризиків є стратегія x_2 . На оптимальність цієї стратегії вказують всі три критерії.

Таблиця 3

Стратегія поведінки управлінського персоналу ТОВ «Агріс» в умовах ризику*

Стратегія управлінського персоналу x_i (норма висіву на 1 га, млн шт)	Урожайність озимої пшениці (a_{ij}) за роками (P_j), т/га			Метод оцінки ситуації			
	2016	2017	2018	критерій Вальда	критерій Севіджа	критерій Гурвіца	
						$\gamma = 0,35$	$\gamma = 0,65$
$x_1 - 3,5$	5,2	4,6	5,8	4,6	-1,7	5,38	5,02
$x_2 - 4,5$	7,0	6,3	7,7	6,3	0	7,2	6,8
$x_3 - 5,5$	5,8	5,8	6,2	5,8	-0,5	6,06	5,94

Примітка. *Розраховано автором за даними ТОВ «Агріс»

Доведено, що вибір стратегії впливу на ризик є важливим етапом процесу управління сільськогосподарським підприємством. Визначення та використання оптимального стратегічного набору, який включає різні інструменти ризик-менеджменту, що враховують можливості, наявні ринкові реалії та платоспроможність сільськогосподарських підприємств, забезпечить підвищення їх ризикозахищеності.

Враховуючи вплив ризикоформуєчих чинників на діяльність сільськогосподарських підприємств, у дисертації розроблено прогноз ризикозахищеності сільськогосподарського підприємства від цінових коливань на пшеницю озиму, з урахуванням інфляції. Для досягнення оптимістичного сценарію сільськогосподарському підприємству, вирощуючи пшеницю озиму, слід застосовувати оптимальний стратегічний набір заходів і методів управління ризиками – диверсифікацію, страхування та розроблення кредитної програми (рис. 7).

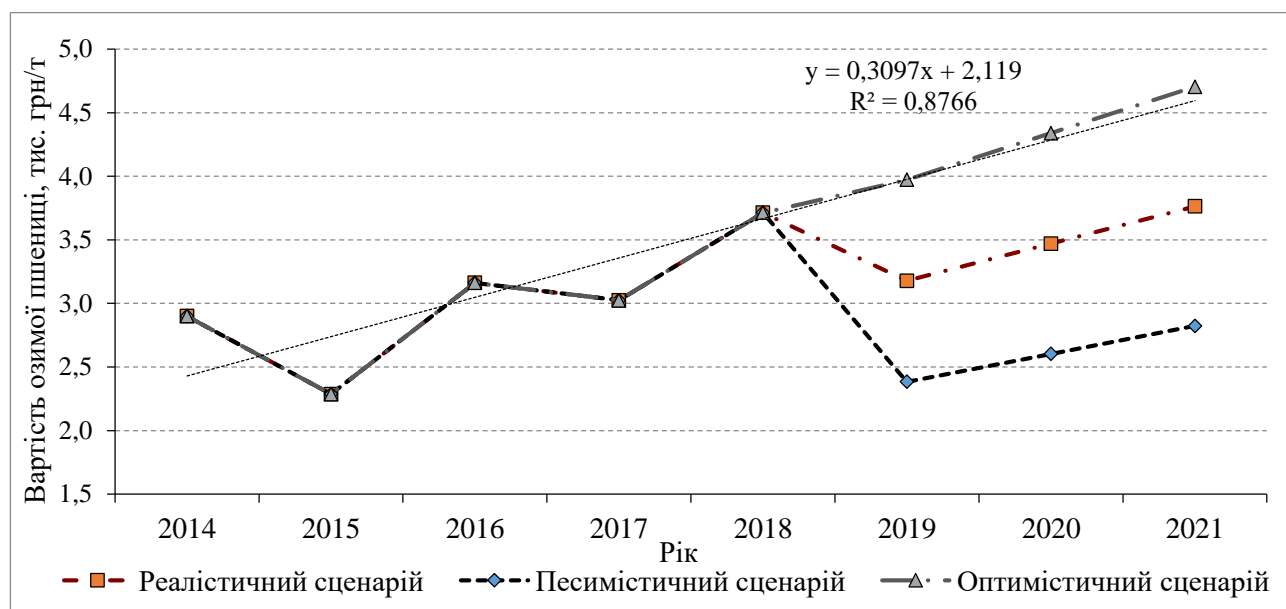

Рис. 7. Прогноз ризикозахищеності сільськогосподарського підприємства від цінових коливань на пшеницю озиму, з урахуванням інфляції, тис. грн/т*

Примітка. *Розраховано автором за даними звітності досліджуваних підприємств. Розрахунки здійснено у цінах 2014 р.

За отриманими результатами апробації розроблених рекомендацій щодо управління ризиками з використанням удосконалених інструментів ризик-менеджменту у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах, виявлено, що впродовж аналізованого періоду виявлено відносну стабільність, а з 2015 р. підвищення основних результативних показників – рентабельності виробництва продукції, рентабельності власного капіталу, платоспроможності тощо, що свідчить про значне покращення діяльності досліджуваних сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що значним поштовхом для цього стало системне використання керівництвом підприємств запропонованих заходів з управління ризиками.

Доведено, що впровадження розробленої моделі нарощення суми інвестицій для опису ступеня ризику, розподіленого в часі, шляхом прогнозування грошових потоків з урахуванням ризикоформуєчих чинників і прийняття стратегічних управлінських рішень забезпечує адаптивність ризикозахисності сільськогосподарських підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертації обґрунтовано теоретико-методичні підходи та розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення управління ризиками сільськогосподарських підприємств. Отримані результати дослідження дали змогу сформулювати такі положення і висновки:

1. З'ясовано, що традиційні наукові положення щодо економічної сутності та змістового наповнення категорії «ризик» у сучасних динамічних реаліях створюють глибокий розрив між науковими теоріями і прикладним методичним інструментарієм. Обґрунтовано, що ризик доцільно розглядати не тільки у контексті негативного впливу на фінансові результати підприємницької діяльності, а й у площині ймовірнісних відхилень від планованого ходу подій і можливості нарощення ціннісних показників сільськогосподарського підприємства, які у майбутньому визначатимуть приріст його ефективності. Доведено комплексність цього показника, основним ризикоформуєчим чинником якого в сільському господарстві є природно-кліматичні умови, що, своєю чергою, зумовлює нерівномірність прояву інших чинників та ускладнює пошук універсальних методів управління ризиками. Такий підхід дозволяє чіткіше окреслити методичний інструментарій управління ризиками, конкретизувати площини їх витоків та провести їх систематизацію, що підвищить обґрунтованість, об'єктивність і своєчасність ухвалення управлінських рішень, сприятиме пошуку альтернатив та імплементації необхідних заходів щодо мінімізації ризиків.

2. Встановлено, що для дієвого попередження розвитку ризикових процесів і явищ у сільськогосподарських підприємствах необхідно своєчасно виявляти, ідентифікувати, аналізувати та оцінювати ризики, для чого доцільно здійснювати побудову карти ризиків на ієрархічній мультимірній основі. Розроблені методичні підходи до побудови карти ризиків сільськогосподарських підприємств, які ґрунтуються на врахуванні багатьох, безпосередньо неспівставних показників, що визначають індикатори ризику та враховують багатозмістовність цього поняття, сприяють досягненню мети та є підґрунтям для вибору дієвих превентивних, тактичних і стратегічних інструментів для управління ризиками сільськогосподарських підприємств.

3. Доведено, що для виявлення рівня ризикозахисності сільськогосподарських підприємств у складних реаліях сьогодення доцільно застосовувати комплексну діагностику, яка має бути багатоаспектною та залежати від: поставлених завдань і досягнутих результатів; врахування чинників впливу внутрішнього та зовнішнього середовища; інтересів зацікавлених сторін; особливостей діяльності; часових, ресурсних і

компетентнісних обмежень. Тобто рівень ризикозахисності сільськогосподарського підприємства доцільно визначати у певному часовому інтервалі та виокремлювати превентивні, тактичні та стратегічні рішення і заходи. Відповідно до зазначеного розроблено методичний підхід до здійснення діагностики ризикозахисності, ключовим завданням якої є встановлення розрахунково-аналітичної залежності основних показників діяльності підприємства, що на практиці дасть змогу не тільки своєчасно отримувати об'єктивну вичерпну інформацію про параметри ризикозахисності сільськогосподарських підприємств, а й передбачати можливі альтернативні траєкторії їх руху для досягнення бажаних результатів.

З'ясовано, що ризик – це невід'ємний атрибут конкурентного середовища, який проявляється через призму прибутковості функціонування підприємства і розвивається під впливом суперечностей внутрішніх і зовнішніх чинників. Виявлений рівень ризику діяльності сільськогосподарських підприємств визначено як високий (0,6 за шкалою Бачкаї). Оцінено дію основних ризикоформуєчих чинників на функціонування сільськогосподарських підприємств. З'ясовано, що основний вплив на результати діяльності мають природно-кліматичні явища (95 % опитаних). Інші ризикоформуєчі чинники розподілені непропорційно, залежно від розміру сільськогосподарських підприємств, організаційної структури, форми власності та господарювання тощо.

4. Визначено, що загострення загальної соціально-економічної та політичної ситуації в країні зорієнтовує управління ризиками сільськогосподарських підприємств на пошук найбільш ефективних шляхів максимального використання шансів у межах прийняттого рівня ризику у стратегічній перспективі. Проаналізувавши результати реалізації управлінських рішень, виявлено, що 19 % досліджуваних підприємств обирають обережну стратегію управління ризиками; 42 % – зважену, а 39 % – ризиковану. Складається тенденція до усвідомлення менеджментом сільськогосподарських підприємств важливості управління ризиками та здійснення постризикового моніторингу як за негативного, так і за позитивного результату від впровадження обраної стратегії. Запропоновано систему критеріїв та індикаторів результативності використання стратегічного набору управління ризиками сільськогосподарських підприємств, який визначає доцільність прийняття управлінських рішень та заходів у стратегічній перспективі, що сприятиме мінімізації ризиків та уникненню втрати контролю над бізнес-процесами та їх розвитку за деструктивним сценарієм. Перевага розробленої системи полягає у відображенні комплексу стратегічних заходів, спрямованих на передбачення та недопущення різного роду кризових ситуацій для реалізації антикризової стратегії. Використання такої системи дасть змогу сільськогосподарському підприємству в кризових умовах не тільки вижити, а й реалізувати можливості стабільного функціонування, перспективного розвитку та отримання оптимальних фінансових результатів.

5. Аргументовано, що важливим аспектом удосконалення управління ризиками сільськогосподарських підприємств є формування ризик-профілю,

конфігурація якого залежить від карти ризиків, масштабів, ресурсних і фінансових можливостей, компетенцій, ступеня розвиненості виробничої інфраструктури, комунікаційних ланцюгів, часових обмежень, інтеграційних, партнерських і кластерних зв'язків, стилю та методів управління, організаційного дизайну й інших характеристик. Обґрунтовано наукові підходи до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств, що сприяє динамізму пошуку резервів розвитку та дає змогу вчасно і адекватно реагувати на деформації, коливання й виклики економічного простору для досягнення мети і реалізації заходів щодо мінімізації ризиків за певними часовими інтервалами на всіх ієрархічних рівнях і успішного стратегічного функціонування сільськогосподарських підприємств.

6. Нині діяльність кожного сільськогосподарського підприємства супроводжується імовірністю виникнення і розвитку кризових процесів, що зумовлює необхідність удосконалення методичного інструментарію щодо квантифікації ризиків сільськогосподарських підприємств для прийняття ефективних управлінських рішень. Опрацьовані рекомендації дозволили розробити алгоритм управління ризиками сільськогосподарських підприємств як безперервний замкнутий цикл, який складається з восьми етапів і включає комплекс організаційно-економічних і управлінських заходів на трьох стадіях: підготовки, прийняття рішення та його реалізації з урахуванням результатів квантифікації ризиків та запровадження необхідних змін у діяльності сільськогосподарського підприємства.

Доведено доцільність використання розробленої моделі нарощення суми інвестицій із використанням комплексної змінної для опису ступеня ризику, розподіленого в часі, що дає змогу прогнозувати грошові потоки сільськогосподарського підприємства з урахуванням ризикоформуєчих чинників. Практичне використання моделі разом із впровадженням концептуальних засад організації ефективної системи управління ризиками демонструє позитивну динаміку чистого прибутку досліджуваних сільськогосподарських підприємств, підвищення показників рентабельності виробництва продукції та власного капіталу. Все це сприятиме подальшому зміцненню їх конкурентних позицій в умовах мінливого зовнішнього середовища і забезпечуватиме перехід підприємств на переважно інтенсивний тип розвитку, а також дасть змогу знизити свої витрати, зміцнити партнерські зв'язки та розширити контактні аудиторії.

7. В умовах жорсткої конкуренції особливого значення набуває обґрунтування стратегічних орієнтирів управління ризиками сільськогосподарських підприємств для підвищення їх ризикозахищеності. Обґрунтування стратегічних орієнтирів управління ризиками на основі розвитку інфокомунікаційного забезпечення, шляхом моделювання ризиків для визначення спектральної гнучкості ризикозахищеності сільськогосподарських підприємств внаслідок впровадження оригінальних ідей та адекватних інноваційних рішень, сприяє розширенню клієнтської бази, генеруванню високих прибутків, що, своєю чергою, формує ціннісні орієнтири та підвищує стабільність розвитку в умовах адаптованості до ризиків.

Обґрунтованість і значимість викладених основних наукових положень та доцільність використання розроблених теоретичних і методичних підходів до управління ризиками, підтверджено на прикладі досліджуваних сільськогосподарських підприємств, що засвідчено відповідними довідками про їх впровадження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України,

включених до міжнародних наукометричних баз даних

1. Горго І. О. Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2018. № 284. С. 288–298.

2. Горго І. О. Оцінка ризиків сільськогосподарських підприємств Лісостепової зони України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2018. № 290. С. 49–57.

3. Горго І. О. Управління ризиками сільськогосподарських підприємств Лісостепової зони України. Економіка та управління АПК. 2018. № 2. С. 103–110.

4. Горго І. О. Концепція формування системи управління ризиками на підприємстві. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 11. С. 44–57.

5. Горго І. О. Моделювання ризику при прийнятті управлінських рішень. Економічний дискурс. 2018. № 4. С. 133–142.

6. Горго І. О. Оцінка ефективності управління ризиками в системі менеджменту сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2019. № 5. С. 92–98.

Тези наукових доповідей:

7. Горго І. О. Чинники ризику в аграрному виробництві. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 23–25 травня 2018 року: тези доповіді. К., 2018. С. 94–95.

8. Горго І. О. Оцінка ризиків сільськогосподарських підприємств. Перспективні напрямки розвитку економіки, обліку, управління та права: теорія і практика: Міжнародна науково-практична конференція, м. Полтава, 20 жовтня 2018 року: тези доповіді. Полтава, 2018. С. 20–22.

9. Горго І. О. Особливості підприємницького ризику в аграрній сфері. Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: Міжнародна науково-практична конференція, м. Полтава, 10 листопада 2018 року: тези доповіді. Полтава, 2018. С. 28–29.

10. Горго І. О. Світовий досвід управління ризиками сільськогосподарських підприємств. Сучасні наукові погляди на економічний розвиток

країни: науково-практична конференція, м. Хмельницький, 01–02 лютого 2019 року: тези доповіді. Хмельницький, 2019. С. 23–27.

11. Горго І. О. Стратегії управління ризиками сільськогосподарських підприємств Лісостепової зони України. Ефективне управління економікою: теорія і практика: науково-практична конференція, м. Рівне, 15–16 березня 2019 року: тези доповіді. Рівне, 2019. С. 23–26.

АНОТАЦІЯ

Горго І. О. Управління ризиками сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2019.

У дисертації поглиблено розуміння економічної сутності та змістове наповнення категорії «ризик» як об'єкта управління сільськогосподарського підприємства. Виявлено особливості та визначено завдання управління ризиками. Узагальнено та удосконалено методичні підходи до побудови карти ризиків сільськогосподарських підприємств.

У межах експериментальних досліджень удосконалено й обґрунтовано наукові підходи до розроблення ризик-профілю сільськогосподарських підприємств на основі врахування ресурсних, фінансових, компетентнісних та часових обмежень. Запропоновано методичний інструментарій квантифікації ризиків для прийняття ефективних управлінських рішень. Проаналізовано ефективність застосування стратегій управління ризиками сільськогосподарських підприємств з використанням розробленої моделі суми нарощення інвестицій.

Обґрунтовано стратегічні орієнтири управління ризиками сільськогосподарських підприємств, що сприяють підвищенню їх ризикозахищеності та базуються на креативному синтезі сукупності підходів, що дасть змогу оперативно й адекватно мінімізувати ризики відповідно до обраної стратегічної поведінки та забезпечить досягнення максимальної прибутковості й ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, ризик, ризикоформуючі чинники, карта ризиків, ризик-профіль, управління ризиками, ризикозахищеність.

АННОТАЦИЯ

Горго И. А. Управление рисками сельскохозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)». Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины. Киев, 2019.

В диссертации углубленно понимание экономической сущности и содержательное наполнение категории «риск» как объекта управления сельскохозяйственного предприятия. Выявлены особенности и определены задачи управления рисками. Обобщены и усовершенствованы методические подходы к построению карты рисков сельскохозяйственных предприятий.

В рамках экспериментальных исследований усовершенствованы и обоснованы научные подходы к разработке риск-профиля сельскохозяйственных предприятий на основе учёта ресурсных, финансовых, компетентностных и временных ограничений. Предложен методический инструментарий квантификации рисков для принятия эффективных управленческих решений. Проанализирована эффективность применения стратегий управления рисками сельскохозяйственных предприятий с использованием разработанной модели суммы наращивания инвестиций.

Обоснованы стратегические ориентиры управления рисками сельскохозяйственных предприятий, которые способствуют повышению их рискозащищённости и базируются на креативном синтезе совокупности подходов, что позволит оперативно и адекватно минимизировать риски в соответствии с выбранным стратегическим поведением и обеспечит достижение максимальной прибыльности и эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, риск, рискоформирующие факторы, карта рисков, риск-профиль, управление рисками, рискозащищённость.

ANNOTATION

Gorgo I. O. Risk Management of the Agricultural Enterprises. – The Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.04 «Economy and Management of Enterprises (by Types of Economic Activity)». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2019.

The thesis substantiates the theoretical and methodological approaches and develops practical recommendations for improving the risk management of agricultural enterprises. The results of the study gave the opportunity to formulate the following statements and conclusions:

It is substantiated that the risk should be considered not only in the context of negative impact on the financial results of entrepreneurial activity, but also in the plane of probable deviations from the planned course of events and the possibility of increasing the value indicators of agricultural enterprise, which will determine the increase of its efficiency in the future. The complexity of this indicator, the main risk-forming factor of which in agriculture is the natural and climatic conditions, which in turn causes uneven manifestation of other factors and complicates the search for universal methods of risk management.

It is established that in order to effectively prevent the development of risk processes and phenomena in agricultural enterprises, it is necessary to detect,

identify, analyse and evaluate risks in a timely manner, for which purpose it is reasonable to build a risk map on a hierarchical multidimensional basis. Methodical approaches to the construction of a risk map of agricultural enterprises have been developed, which are based on the consideration of many, directly disparate indicators, which define risk indicators and take into account the multifaceted nature of this concept, contribute to the achievement of goals and are the basis for choosing effective preventive, tactical and strategic tools for managing the risks of agricultural enterprises.

It is proved that in order to identify the level of resistance to risk of agricultural enterprises in the complex realities of today it is reasonable to use complex diagnostics, which should be multidimensional and depend on: the tasks set and the results achieved; consideration of factors of influence of internal and external environment; stakeholder interests; features of activity; time, resource, and competence constraints. Accordingly, a methodical approach to the diagnostics of resistance to risk has been developed, the key task of which is to establish the calculation and analytical dependence of the main indicators of the enterprise activity, which in practice will not only give the possibility to timely receive objective comprehensive information on the parameters of resistance to risk of agricultural enterprises, but also predict possible alternative trajectories of their movement to achieve the desired results.

After analysing the results of implementation of management decisions, it is found that 19 % of the surveyed enterprises choose a prudent risk management strategy; 42 % choose a thought-out strategy and 39 % choose a risky one. There is a tendency for the management of agricultural enterprises to become aware of the importance of risk management and to carry out post-crisis monitoring of both the negative and positive results from the implementation of the chosen strategy. A system of criteria and indicators of the effectiveness of using the strategic set of risk management of agricultural enterprises is proposed, which determines the expediency of making management decisions and taking measures in the strategic perspective, which will help to minimize risks and avoid losing control of business processes and their development in the destructive scenario.

It is reasoned that an important aspect of improving the risk management of agricultural enterprises is the formation of a risk profile, the configuration of which depends on the risk map, scale, resource and financial capabilities, competencies, the degree of development of production infrastructure, communication chains, time constraints, integration, partnership and cluster relationships, management style and methods, organizational design, and other features. Scientific approaches to the development of risk profile of agricultural enterprises are substantiated, which contributes to the dynamism of the search for development reserves and enables timely and adequate response to deformations, fluctuations and challenges of the economic space to achieve the goal and implement measures to minimize risks at certain time intervals at all hierarchical levels and successful strategic functioning of agricultural enterprises.

The elaborated recommendations allowed developing an algorithm of agricultural enterprise risk management as a continuous closed cycle, consisting of

eight stages and comprising a set of organizational-economic and management measures in three stages: preparation, decision-making and its implementation taking into account the results of risk quantification and introduction of necessary changes in the activity of the agricultural enterprise.

It is proved that it is reasonable to use the developed model of increasing the amount of investment with the use of a complex variable to describe the degree of risk, distributed over time, which, together with the introduction of conceptual principles for the organization of an effective risk management system, demonstrates the positive dynamics of net profit of the investigated agricultural enterprises and the increase in profitability of production and equity capital. All this will further strengthen their competitive position in a changing external environment, and ensure the transition of enterprises to a predominantly intensive development, as well as give the opportunity to reduce costs, strengthen partnerships and expand contact audiences.

Substantiation of strategic guidelines for risk management based on the development of information and communication support by modelling risks to determine the spectral flexibility of resistance to risk of agricultural enterprises through the introduction of original ideas and adequate innovative solutions contributes to the expansion of the customer base, which in turn generates high profit margins, stability of development in conditions of risk.

Key words: agricultural enterprises, risk, risk-forming factors, risk map, enterprise risk-profile, risk management, risk-protection.

Підписано до друку 11.10.19
Ум. друк. арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Обл.-вид.арк. 0,9
Зам. № 190879

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55

